

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

131:2 • 2011

Den politiska kärleken

Homosocialt begär och heteronormativa
praktiker under svensk medeltid

HENRIC BAGERIUS *Göteborgs universitet*

CHRISTINE EKHOLST *McGill University, Montreal*

Vad betydde det när en medeltida kung sades älska en riddare och hålla honom ljuv och kär? Hur kunde en vag misstanke om att kungen haft samlag med män motivera hans avsättning? I en uppsats om politisk kärlek och svartsjuka visar Henric Bagerius och Christine Ekholst det fruktbara i att använda genus- och queerteoretiska begrepp när medeltidens politiska historia ska analyseras. Med exempel ur Erikskrönikan och Libellus de Magno Erici rege, båda från 1300-talet, belyser de samspelet mellan politik, kön och sexualitet under svensk medeltid.

Att medeltidens politiska relationer på många sätt var personliga har uppmärksammats av flera historiker på senare tid. Ny spännande forskning om vänskap och nätverk har visat att maktstrukturerna formades av aktörernas nära relationer till varandra. Genom att strategiskt knyta människor till sig i vänskapsförhållanden och äktenskap skapade aristokratin politiska nätverk som under medeltiden utgjorde reella maktbaser.¹ I det medeltida samhället fanns ingen tydlig skiljelinje mellan det

1. Gerd Althoff, *Verwandte, Freunde und Getreue: zum politischen Stellenwert der Gruppenbindungen im frühen Mittelalter* (Darmstadt 1990); Julian Haseldine (red.), *Friendship in medieval Europe* (Stroud 1999); C. Stephen Jaeger, *Ennobling love: in search of a lost sensibility* (Philadelphia 1999). Flera historiker har de senaste åren diskuterat de nordiska makteliternas politiska nätverksbyggen, se t.ex. Jón Viðar Sigurðsson, *Chieftains and power in the Icelandic commonwealth* (Odense 1999); Lars Hermanson, *Släkt, vänner och makt: en studie av elitens*

Fil. dr Henric Bagerius, f. 1974, är forskare vid Institutionen för historiska studier, Göteborgs universitet, och nätpedagogisk projektsamordnare i Försvarsmakten. Han disputerade 2009 på avhandlingen *Mandom och mödom: sexualitet, homosocialitet och aristokratisk identitet på det senmedeltida Island*.

Fil. dr Christine Ekholst, f. 1975, är postdoktor vid McGill University, Montreal, finansierad av Wenner-Gren Stiftelserna. Hon disputerade 2009 på avhandlingen *För varje brottsling ett straff: föreställningar om kön i de svenska medeltidslagarna*.

Bagerius och Ekholst arbetar tillsammans i projektet *Det heteronormativa regentskapet: politik, sexualitet och propaganda i det senmedeltida Europa*, finansierat av Vetenskapsrådet och förlagt till Göteborgs universitet.

E-post: henric.bagerius@history.gu.se och christine.ekholst@gmail.com

politiska och det personliga, och de politiska relationerna var ofta starkt emotionella. Politisk makt utövades genom personliga vänskapsband, och politiskt samförstånd uttrycktes i kärlek.²

Det har betonats att äktenskapsbildningen utgjorde en central del av de nordiska makteliternas nätverksbyggen under medeltiden och att kvinnor spelade en viktig roll när det gällde att knyta män samman. Ofta fick ett äktenskap befästa den manliga vänskapen. Det var ett effektivt sätt att göra banden starka och livslånga. Lars Hermanson konstaterar i sin avhandling om maktelitens politiska kultur i 1100-talets Danmark att kvinnor som hustrur, frillor och äktenskapsförmedlare hade en avgörande betydelse för medeltidens politiska relationer. Särskilt genom äktenskapet fick elitens kvinnor en betydande politisk funktion. Enligt Hermanson innebar det också att dessa kvinnor oundvikligen blev en form av politiker, främst inom det sociopolitiska området.³ Men politisk funktion är inte samma sak som politisk makt; att kvinnorna var viktiga förbindelselänkar säger inte självklart något om deras faktiska inflytande.⁴ Visst fanns det enskilda medeltida kvinnor som fick stor politisk makt, men det ändrar inte det faktum att kvinnlig underordning var en förutsättning för medeltidens politiska system.

Vi menar att det behövs ett tydligare könskritiskt perspektiv för att förstå hur medeltidens politiska relationer – ofta personliga till sin karaktär – skapades och uttrycktes. Genom att använda några genus- och queerteoretiska begrepp vill vi i den här uppsatsen belysa samspelet mellan politik, kön och sexualitet under svensk medeltid. Vår diskus-

politiska kultur i 1100-talets Danmark (Göteborg 2000); Auður Magnúsdóttir, *Frillor och fruar: politik och samlevnad på Island 1120–1400* (Göteborg 2001); Olle Ferm, "Bengt Jönsson (Oxenstierna): riddare, lagman, riksföreståndare och boksamlare", i Olle Ferm & Staffan Nyström (red.), *Bengt Jönsson (Oxenstierna) och hans värld: en samling studier* (Stockholm 2004); Thomas Småberg, *Det stängda frälset: makt och elit i det medeltida lokalsamhället: Marks och Kinds härader i Västergötland ca 1390–1520* (Göteborg 2004); Lars Hermanson, *Bärande band: vänskap, kärlek och brödraskap i det medeltida Nordeuropa, ca 1000–1200* (Lund 2009). Se även flera artiklar i Lars Hermanson et al. (red.), *Vänner, patroner och klienter i Norden 900–1800: rapport till 26:e nordiska historikermötet i Reykjavik den 8–12 augusti 2007* (Reykjavik 2007).

2. Hermanson (2009) s. 12f. och 225–234.

3. Hermanson (2000) s. 13 och 182.

4. Jfr Catharina Andersson, *Kloster och aristokrati: nunnor, munkar och gåvor i det svenska samhället till 1300-talets mitt* (Göteborg 2006) s. 199f. Hermanson är inte helt omedveten om detta och öppnar för ett liknande synsätt i en fotnot. Han skriver: "Det är förstas inte lätt att uttala sig om i hur hög grad kvinnorna spelade en aktiv politisk roll som äktenskapsförmedlarskor. Möjligheten föreligger att de endast utgjorde brickor inom männens politiska spel." Hermanson (2000) s. 182, not 391.

sion utgår från tre käll exempel. De är hämtade ur Erikskrönikan och *Libellus de Magno Erici rege*, båda från 1300-talet, och beskriver politiska relationer i samhällets översta skikt. Det handlar om Erik Magnussons äktenskapsförhandlingar med den norske kungen, om Magnus Birgersson Ladulås starka kärlek till en dansk riddare och om Magnus Erikssons passionerade känslor för en svensk gunstling.

Till att börja med: ett begrepp som bättre än vänskap fångar de politiska relationernas struktur är manlig homosocialitet. Det synliggör mäns vilja att identifiera sig med och orientera sig mot individer av det egna könet.⁵ Ordet homosocialitet är, som sexualitetsteoretikern Eve Kosofsky Sedgwick påpekar, en språklig nybildning av homosexualitet. Det är skapat för att markera att de samkönade kontakterna *inte* är sexuella. Det är i stället så att manlig intimitet ofta kännetecknas av en rädsla eller rentav avsky för män som åtrår andra män. Sexuella begär rubbar den homosociala ordningen och upplevs därför som hotande.⁶

När medeltidens politiska relationer beskrivs som manligt homosociala innebär det att kvinnor i regel var uteslutna ur den manliga gemenskapen och att de starkaste känslomässiga banden upprättades mellan män. Våra två exempel ur Erikskrönikan vill visa detta: för det första att de politiska relationerna vilade på en nödvändig och självklar kvinnlig underordning som förvisso gav kvinnor en politisk funktion men då inte som aktörer; för det andra att dessa relationer hade känslomässiga grunder och därför tog sig uttryck i politisk kärlek och svartsjuka.

Som en följd av att relationerna mellan maktens män var personliga och känsloladdade fanns i det politiska systemet en oro för att den manliga tillgivenheten skulle överträda det förbjudnas gräns. När vänskapen blev alltför passionerad kunde den leda till anklagelser om sodomi och sodomitiska begär. Det framgår av vårt tredje exempel hämtat från *Libellus de Magno Erici rege*. Elitens kvinnor fyllde en viktig funktion när det gällde att undvika sådana situationer. Om det fanns en kvinna vid mannens sida kunde hans åtrå riktas mot henne, och på så vis neutraliserades

5. Roberto J. González-Casanovas definierar homosocialitet i en medeltida kontext som "the preference in professional and recreational relations for members of the same sex". Roberto J. González-Casanovas, "Male bonding as cultural construction in Alfonso X, Ramon Llull, and Juan Manuel: homosocial friendship in medieval Iberia", i Josiah Blackmore & Gregory S. Hutcheson (red.), *Queer Iberia: sexualities, cultures, and crossings from the middle ages to the renaissance* (Durham 1999) s. 161.

6. Eve Kosofsky Sedgwick, *Between men: English literature and male homosocial desire* (New York 1985) s. 1.

de intensiva känslorna mellan männen. En kvinnlig närvaro – särskilt i form av en hustru – var många gånger nödvändig för att de homosociala relationerna mellan maktens män skulle fungera. Den politiska kärleken formades med andra ord av samhällets heteronormativa praktiker.

Handel med kvinnor: Hertig Erik och den norske kungen

Flera historiker har påpekat hur viktigt äktenskapet var som alliansform för de nordiska makteliterna under medeltiden.⁷ Eliternas kvinnor fungerade ofta som fogar i manliga nätverksbyggen; de var kittet som höll olika släkt- och intressegrupper samman. Men kvinnor användes även på andra sätt för att stärka de politiska relationerna mellan män. Auður Magnúsdóttirs avhandling om politik och samlevnad på medeltidens Island visar att frilloförhållanden var ett bärande inslag i de isländska hövdingarnas politiska nätverk. Hövdingarnas makt byggdes underifrån. De var beroende av storböndernas stöd, och ett sätt för hövdingarna att knyta dem till sig var att göra storböndernas systrar eller döttrar till sina frillor. Mellan hövdingar och storbönder skapades på så vis personliga band som sedan gav styrka i politiska situationer.⁸

Politiska relationer mellan män kunde också stärkas genom kvinnors klosterinträden. Det konstaterar Catharina Andersson i sin avhandling om klosterväsendets funktion i det aristokratiska samhället under svensk medeltid. Hon menar att en man blev en del i det nätverk av stödjande släkter som fanns runt klostret när han placerade sin dotter där. Dottern var med andra ord en gåva som gjorde det möjligt för fadern att närma sig en viss släktgruppering och skapa en form av allians med andra mäktiga män. Den kunde också fungera som en av flera språngbrädor uppåt i den aristokratiska hierarkin.⁹ Generellt sett var en dotters klosterinträde inget andrahandsval för medeltidens aristokrati, skriver Andersson: "Klostret hade en egen attraktionskraft vilken väl mätte sig med äktenskapets fördelar."¹⁰

De medeltida makteliternas äktenskap, frilloförhållanden och klosterinträden ansluter till det problemkomplex som antropologen Gayle

7. Se t.ex. Bjørn Bandlien, *Å finne den rette: kjærlighet, individ og samfunn i norrøn middelalder* (Oslo 2001); Småberg (2004); Mia Korpiola, *Between betrothal and bedding: marriage formation in Sweden 1200–1600* (Leiden 2009); Agnes S. Arnórsdóttir, *Property and virginity: the christianization of marriage in medieval Iceland 1200–1600* (Árhus 2010).

8. Auður Magnúsdóttir (2001) s. 212f.

9. Andersson (2006) s. 243f. och 260f.

10. Andersson (2006) s. 394.

Rubin betecknar "the traffic in women", en kvinnohandel som enligt hennes uppfattning utgör grunden för alla patriarkala relationer. Det är inte svårt att finna historiska exempel på den här typen av transaktioner, menar Rubin. Kvinnor har getts i äktenskap, tagits som krigsbyten, erlagts som tribut, bytts, köpts och sålts.¹¹ De har förbundit män med andra män och varit nödvändiga som mellanled vid överföringar av egendom eftersom "the relationship of a male to every other male is defined through a woman".¹² Det är i ett ständigt utbyte av kvinnor som män har kunnat konsolidera sin makt.

Rubins resonemang är en könskritisk tolkning av bland andra antropologen Claude Lévi-Strauss forskning om släktskapsstrukturer och då särskilt hans diskussioner om kvinnan som förbindelselänk vid egendomstransaktioner. Gåvor fyller en viktig funktion i alla samhällen, påpekar Lévi-Strauss, men en gåva är mer värdefull än andra: kvinnan som överlämnas av en man till en annan.¹³ När en kvinna ges bort i äktenskap upprättas band som är långt starkare än reciproka relationer som följer av andra gåvor. Parterna blir besvägrade och deras ättlingar blodsbesläktade.¹⁴

Äktenskapet är med andra ord inte ett avtal mellan en man och en kvinna där båda erbjuder och mottar något. Det är en överenskommelse mellan två eller flera män. Härigenom ges faktisk existens åt ett könsförtryck, menar Gayle Rubin. Kvinnan har ingen möjlighet att själv gifta bort sig med en man – eller med en kvinna för den delen – eftersom hon inte har äganderätten till sin kropp och sin sexualitet.¹⁵ Som Lévi-Strauss konstaterar är hon någon annans egendom och kan därför inte delta

11. Gayle Rubin, "The traffic in women: notes of the 'political economy' of sex", i Rayna R. Ritter (red.), *Toward an anthropology of women* (New York 1975) s. 175.

12. Rubin (1975) s. 192.

13. Claude Lévi-Strauss, *The elementary structures of kinship* (Boston 1969 [1949]) s. 65.

14. Lévi-Strauss (1969) s. 48of. Gåvoutbyten under nordisk medeltid har senast diskuterats i Hans Jacob Orning, Kim Esmark & Lars Hermanson (red.), *Gaver, ritualer, konflikter: et rettsantropologisk perspektiv på nordisk middelalderhistorie* (Oslo 2010).

15. Rubin (1975) s. 174f. I ett samtal med queerteoretikern Judith Butler som publicerades i tidskriften *differences* hösten 1994 nyanserar Gayle Rubin sina resonemang om "the traffic in women". Hon påpekar där att Claude Lévi-Strauss – och hennes egna – slutsatser om släktskapssystem stämmer bättre in på förmoderna samhällen än moderna. De grundas på "societies in which those relations of marriage and descent are the social structure. They either organize almost all of the social life, or they are the most important and visible institutional apparatus." I moderna samhällssystem fyller släktskapsstrukturerna inte samma viktiga funktion. Gayle Rubin & Judith Butler, "Sexual traffic: interview", *differences: a journal of feminist cultural studies* 6:2–3 (1994) s. 87.

i gåvogivandet. Det är ett faktum som kvarstår även om kvinnan ger sitt samtycke till äktenskapet. Hon kan godkänna eller rentav påskynda processen men inte ändra dess innehåll.¹⁶

Den svenska Erikskrönikan, tillkommen under 1300-talets första hälft, visar hur handeln med kvinnor kunde se ut, och den belyser också dess politiska konsekvenser.¹⁷ Erikskrönikan är en rimkrönika som skildrar svenska regenters historia under nära hundra år (cirka 1230–1320). Krönikan har beskrivits som ett propagandaverk för det svenska ridderskapet med en klar ideologisk funktion.¹⁸ Den bidrog till att ge det nyligen etablerade frälset en starkare aristokratisk identitet och befäste det svenska riket som ett valkungadöme där frälset hade en betydelsefull roll i riksstyret och framför allt vid val av rikets kung.¹⁹ Erikskrönikans tillförlitlighet som berättande källa kan ifrågasättas, men den är ett utmärkt material för en analys av hur politiska relationer skapades och uttrycktes.

Av krönikan framgår att kvinnor sågs som ett viktigt alliansredskap för makteliten. Alla äktenskap i den kungliga kretsen var i grunden ar-

16. Lévi-Strauss (1969) s. 115.

17. Den exakta dateringen av Erikskrönikan är omdebatterad. Vissa forskare menar att den tillkom kort efter valet av Magnus Eriksson till svensk kung 1319. Andra tidfäster krönikan till hans regeringsövertagande drygt tio år senare. Det står klart att den slutgiltiga texten inte kan vara skriven före 1320, eftersom tronföljaren Magnus Birgerssons avrättning omtalas. I krönikan har dock avrättningen placerats före kungavalet, vilket är en medveten manipulation av tidslinjen för att legitimera Magnus Erikssons trontillträde, som i själva verket ägde rum när Magnus Birgersson ännu var i livet. För en översiktlig diskussion om dateringsproblemen vad gäller Erikskrönikan, se Christian Lovéns & Herman Bengtssons uppsats "De heliga hertigarna Erik och Valdemar" i detta häfte av *Historisk tidskrift* samt Gisela Vilhelmsdotter, *Riddare, bonde och biskop: studier kring tre fornsvenska dikter jämte två nyeditioner* (Stockholm 1999) s. 23–36. Såväl Lovén & Bengtsson som Vilhelmsdotter argumenterar för en datering till 1320/1321, och de ansluter därmed till forskare som Gustaf Klemming och Rolf Pipping. G. E. Klemming, "Anmärkningar", i dens. (red.), *Svenska medeltidens rim-krönikor*, 3 (Stockholm 1867–1868) s. 284; Rolf Pipping, *Kommentar till Erikskrönikan* (Åbo 1926) s. 789. Se även Ingvar Andersson, *Erikskrönikans författare: minnesteckning* (Stockholm 1958) som utförligt diskuterar Erikskrönikans tillkomstsituation.

18. Sven-Bertil Jansson, "Inledning", i dens. (red.), *Erikskrönikan* (Stockholm 1985) s. 15.

19. Jansson (1985) s. 15; Vilhelmsdotter (1999) s. 42. Se även Erik Lönnroth, *Från svensk medeltid: kyrkofurstar och riksbbyggare i frihetskamp och ekonomisk maktsträvan från vikingatid till Gustav Vasa* (Stockholm 1959) s. 73f.; Corinne Péneau, "Introduction", i dens. (red.), *Erikskrönika: Chronique d'Erik: première chronique rimée suédoise (première moitié du XIVe siècle)* (Paris 2005) s. 77–83. Thomas Småberg menar att Erikskrönikan främst riktade sig till en elit i det nya frälset som genom att definiera vad det innebar att vara riddare och aristokrat kunde avgränsa sig från andra frälseklasser. Thomas Småberg, "Ideal och identiteter: föreställningar kring vänskap i Erikskrönikan och Karlskrönikan", i Lars Hermanson *et al.* (red.) (2007) s. 153.

rangerade och resultat av politiska förhandlingar och beslut, även om de inte alltid beskrivs så. Krönikeförfattaren skapar då och då ett romantiskt ramverk kring äktenskapsbildningen, säkerligen influerad av kontinentens höviska litteratur.²⁰ Vårt exempel på hur maktens män handlade med sina kvinnor är beskrivningen av de långdragna äktenskapsförhandlingarna mellan den svenske hertigen Erik Magnusson och den norske kungen Håkon V Magnusson. Bakgrunden är ett av de mer kända händelseförloppen i svensk medeltidshistoria: de så kallade brödrastriderna med Håtunaleken och Nyköpings gästabud som dramatiska höjdpunkter.

Förhandlingarna mellan hertig Erik och kung Håkon rör Ingeborg, kungens dotter, och det finns ingen kvinna i Erikskrönikan som tydligare framstår som en handelsvara. Hertigens första möte med den unga prinsessan visar att krönikans skildringar av kärleken mellan man och kvinna i stor utsträckning är hövisk polityr. Ingeborg beskrivs förvisso som den jungfru som Erik älskar högst – den vänaste man kan se – men krönikeförfattaren tar på något sätt udden av hertigens djupa kärlek till sin tillkommande i sitt påpekande: "Jak tror at hon ey äldre waar, än tha wp a sith fämpta aar".²¹ Trots försöken att i en svensk kontext införliva kontinentens höviska kärleksskildringar så blir den heterosexuella kärleken aldrig en drivkraft i Erikskrönikan. Den skapas ofta i stunden, endast för att rättfärdiga ett alliansäktenskap som redan är bestämt på förhand.²² Kärleken mellan man och kvinna blir, enligt vår mening, tecknet på att paret, och då främst kvinnan, har gett sitt samtycke till äktenskapet – något som blev allt viktigare under medeltidens gång.

Kyrkans krav på att också kvinnan skulle samtycka skapade viss oro bland medeltida aristokrater.²³ Det har sagts att samtycket gav kvinnor en mer självständig position, åtminstone i teorin. Hur samtyckesdoktrinen påverkade äktenskapsbildningen i praktiken är dock en annan

20. Jfr Thomas Småbergss uppsats "Bland drottningar och hertigar" i detta häfte av *Historisk tidskrift*.

21. *Gamla eller Eriks-Krönikan*, i G. E. Klemming (red.), *Svenska medeltidens rim-krönikor*, 1 (Stockholm 1865) v. 1836f. Klemmings utgåva benämns fortsättningsvis *Erikskrönikan*.

22. Se exempelvis *Erikskrönikan*, v. 420–425. Ett undantag är möjligen den otrohetsaffär mellan kung Valdemar Birgersson och hans svägerska, den danska prinsessan Jutta, som skildras i krönikan, se *ibid.*, v. 590–629.

23. Stridigheterna mellan kyrka och aristokrati om äktenskapets utformning har ingående diskuterats av Georges Duby i det numera klassiska verket *Makten och kärleken: om äktenskapet i feodaltidens Frankrike* (Stockholm 1998 [1981]).

fråga. Men att man såg det som nödvändigt att införa motstrategier i lagstiftningen visar ändå att kvinnans frihet att själv välja sin man uppfattades som ett reellt hot. Enligt svensk medeltidsrätt kunde en kvinna göras arvlös om hon gifte sig utan sina föräldrars samtycke.²⁴ Kvinnors möjligheter att påverka valet av äktenskapspartner inskränktes därför väsentligt av andra kontrollmekanismer i samhället.

I det samhällsskikt där Erikskrönikan utspelar sig var det sällan tal om att kvinnor själva kunde välja sin äktenskapspartner, även om det i krönikan framställs som att kvinnorna med glädje accepterar sina föräldrars val. För aristokratin var det kvinnliga samtycket en brännbar fråga, och Bjørn Bandlien menar att det under senmedeltiden skapades en ny praktik i flera nordiska länder, där starka äktenskap skulle säkra aristokratin politiska makt. Det var föräldrarna som valde sin svärson, och det var deras dotter som med sitt samtycke gjorde alliansen livslång. På så vis blev samtycket dubbelt.²⁵

Erikskrönikan beskriver hur hertig Erik fäster Ingeborg vid sig då hon endast är fem år gammal. Själva bröllopet får dock – på grund av brudens låga ålder – vänta, och några år senare har relationen mellan den norske kungen och den svenske hertigen försämrats. Håkon ställer nu krav på att Erik återlämnar Varberg innan bröllopet kan firas: "kan jak ey wardbergh ater faa, Tha kant tw ey myn dotter fanga".²⁶ Här fungerar alltså Ingeborg som en bytesvara, och kungen är inte beredd att lämna henne ifrån sig om han inte får tillbaka den strategiskt viktiga platsen. Men hertig Erik vägrar att ge upp fästet och svarar att om kungen inte vill ge honom sin dotter får Gud ge henne lycka vem som än får henne. Därefter förklarar han att Håkon inte kommer att få tillbaka Varberg det här året och så mycket mindre om han använder den tonen. Med de orden återvänder hertigen till det svenska riket.²⁷

Följden blir att kung Håkon trolovar sin dotter med en annan svensk. Han ger henne till junker Magnus, som är son till den svenske kungen,

24. Christine Ekholst, *För varje brottsling ett straff: föreställningar om kön i de svenska medeltidslagarna* (Stockholm 2009) s. 224–226.

25. Bjørn Bandlien, "The church's teaching on women's consent: a threat to parents and society in medieval Norway and Iceland?" i Lars Ivar Hansen (red.), *Family, marriage and property devolution in the middle ages* (Tromsø 2000) s. 73–75. Se även Henric Bagerius, *Mandom och mödom: sexualitet, homosocialitet och aristokratisk identitet på det senmedeltida Island* (Göteborg 2009) s. 233.

26. *Erikskrönikan*, v. 2681f.

27. *Ibid.*, v. 2684–2690.

hertig Eriks bror, och dessutom vald till svensk tronföljare.²⁸ Erik har då länge legat i konflikt med sin bror, och trolovningen är uppenbart ett sätt för den norske kungen att knyta an till hertigens politiska motståndare. Kung Håkon använder med andra ord sin dotter som en bricka i det politiska spelet; den allians som för tillfället är mest gynnsam prioriteras och säkras med en trolovning.

Till sist blir det ändå hertig Erik som gifter sig med Ingeborg. Han visar sig vara den starkare militärt sett och tvingar så småningom den norske kungen till en förlikning. När kung Håkon därefter ger hertigen "sina möö" till hustru är det ett sätt att befästa de återupprättade vänskapsrelationerna.²⁹ Han rustar till bröllop eftersom det är något som man gärna vill göra för sina vänner, konstaterar Erikskrönikans författare. Det är inte bara hertig Erik som får en hustru vid det tillfället; även Valdemar, hertigens bror och bundsförvant, gifter sig med en norsk prinsessa. De överdådiga bröllopsfestligheterna blir en uppvisning av den norske kungens välvilja mot sina återvunna vänner. Under medeltiden var det viktigt att klä den politiska vänskapen i ord och handlingar, och fester av det här slaget är närmast att betrakta som sceniska ritualakter där tillit och tillgivenhet uttrycktes i generositet.³⁰

Att fatta politiska beslut – inte minst i äktenskapsfrågor – var en sak för män, och det skulle kvinnor vara medvetna om. Det klargörs i en episod tidigare i Erikskrönikan. Birger Magnusson jarl påpekar vid ett tillfälle att också kvinnor kan ge goda råd ibland. Han frågar därför sin hustru Ingeborg om råd angående äktenskapsförhandlingarna för Valdemar, deras äldste son.³¹ I stället för att uttrycka en egen åsikt, betonar hon då att kungen bör konsultera sina män: biskopar, riddare och sven-

28. *Ibid.*, v. 3102–3107. Det kan konstateras att drottning Eufemia, prinsessans mor, inte deltar i det här beslutet. Kung Håkon ger bort sin dotter utan sin hustrus lov, som det står i krönikan. Drottningen är nära vän till hertig Erik, och det förklarar varför hon motsätter sig ett äktenskap mellan junker Magnus och prinsessan Ingeborg. Hon har dock ingen möjlighet att påverka äktenskapsförhandlingarna som förs mellan män. Thomas Småberg påpekar att hertig Eriks nära relation till drottning Eufemia är det enda exemplet i Erikskrönikan på ett vänskapsförhållande mellan en man och en kvinna. Thomas Småberg, "The language of masculine friendship: idealism and political realism in a Swedish fourteenth century rhyme chronicle", i Jón Viðar Sigurðsson & Thomas Småberg (red.), *Friendship in the middle ages* (under utgivning).

29. *Erikskrönikan*, v. 3439.

30. Hermanson (2009) s. 116f.

31. *Erikskrönikan*, v. 363–381. Det ska sägas att Birger jarl grundade sin maktposition bland annat på äktenskapet med Ingeborg, som var syster till den svenske kungen Erik Eriksson ("läspe och halte").

ner. Ett tydligare exempel på krönikans rådsaristokratiska perspektiv är svårt att finna. Men episoden visar också att även om kvinnor kunde bli rådfrågade, så var det ideala att de avstod från att ge röst åt sina tankar och åsikter och i stället lät männen råda.

Det är uppenbart att äktenskapen i Erikskrönikan är manligt homosociala handlingar; de syftar till att skapa starka relationer mellan de män som sluter avtalen. Även om kärleken mellan man och kvinna passande nog också väcks när förhandlingarna är klara, står det klart att äktenskapsbildningen kräver att en kvinna endast ger sin kärlek till den man som hennes manliga släktingar har utsett åt henne. Allt annat skulle skapa kaos. I Erikskrönikan är kvinnorna sällan politiker eller självständiga aktörer. De är handelsvaror som knyter män samman och gör deras relationer starkare. Krönikan återger med andra ord ett politiskt system där maktelitens kvinnor användes som förbindelseänkar på flera nivåer och på olika sätt. För att det här systemet skulle fungera fick kvinnorna inte agera självständigt eller uttrycka en egen vilja. I männens homosociala nätverkande var kvinnlig underordning en förutsättning.

Homosocialt begär: Magnus Birgersson Ladulås och den älskade riddaren

Det medeltida samhället bars upp av manliga relationer, och närheten till andra män var också ett grundelement i aristokratins uppfattning om hur hövisheten skulle förverkligas. Med förtroligheten vid furstehoven och kamratskapet i riddarföljerna nåddes nya höjder i kulturell förfining, estetiskt uttryck och moralisk föredömlighet.³² Hur den ofta passionerade vänskapen mellan medeltidens aristokrater ska förstås har på senare år blivit föremål för diskussion. Litteraturforskaren Roberto J. González-Casanovas föreslår tre begrepp som kan skilja olika medeltida vänskapsformer från varandra. Att föredra relationer med människor av samma kön beskriver han som *homosocialitet*; den formar gemenskaper dit det andra könet inte har tillträde. Om relationen därtill är djup och innerlig kan den uttrycka *homophilia*, förkärlek för en samkönad vänskap som kan betygas i kärleksfulla handlingar av olika slag så länge de inte är sexuella; hit kan medeltidens blodsbrödraskap räknas. Skulle vänskapen slutligen vara passionerad, romantisk eller rentav sexuell kan den betecknas som *homoerotik*; mannens kärlek till ynglingen skildras i arabisk

32. González-Casanovas (1999) s. 158.

och hebreisk poesi från medeltiden, och homoerotiska inslag finns även i medeltida kärlekslyrik skriven av klerker i den kristna kyrkan.³³

Det finns en strävan hos González-Casanovas att visa på mångfalden i den manliga vänskapens uttrycksformer. Ambitionen är lovvärd, men hans begreppsdistinktioner går för den skull inte fria från invändningar. Låter sig verkligen aristokratins vänskapsrelationer under medeltiden särskiljas så lätt? Litteraturforskaren Richard E. Zeikowitz är tveksam. Han menar att närhet och intimitet kan finnas i alla homosociala gemenskaper och att riddares tillgivenhet till varandra även rymde det homoerotiska. Hövisk vänskap kunde uttryckas i glödande kärleksförklaringar och lidelsefulla kyssar.³⁴

Ett begrepp som bättre beskriver komplexiteten i mäns politiska relationer under medeltiden är *homosocialt begär*. Det har som syfte att sudda ut gränsen mot det homosexuella och återföra det homosociala till begärets, "till den potentiella erotikens", kretslopp. Orden är Eve Kosofsky Sedgwicks, och begreppet är hämtat från hennes analys av begärscirkulationen mellan män i engelskspråkig litteratur från olika tider.³⁵ Hennes mål är att synliggöra kontinuiteten i manliga känslor, hur homosocial närhet kan övergå i erotiskt begär utan att relationen förändras i grunden. Hon föredrar att tala om begär, och inte om kärlek, eftersom det snarare handlar om en struktur än en viss känsla. Som Sedgwick ser det refererar inte begäret till ett särskilt känslotillstånd utan till

den känslomässiga eller sociala kraft – det lim – som, även när den yttrar sig som fientlighet eller hat eller något som är mindre känslomässigt laddat, formar en viktig relation. I hur hög grad denna kraft är sexuell i egentlig mening (vad det historiskt betyder för något att vara "sexuellt") kommer hela tiden att vara en aktuell fråga.³⁶

33. *Ibid.* s. 161f.

34. Richard E. Zeikowitz, *Homoeroticism and chivalry: discourses of male same-sex desire in the fourteenth century* (New York 2003) s. 3.

35. Eve Kosofsky Sedgwick, "Mellan män", i Lisbeth Larsson (red.), *Feminism* (Lund 1996) s. 62f. Jfr Sedgwick (1985) s. 1f. Richard E. Zeikowitz (2003), s. 11, ser Eve Kosofsky Sedgwicks begrepp homosocialt begär som särskilt användbart för medeltidsforskaren. Det ställer den höviska kulturens intimitet – omfamningar, kyssar och blickar mellan män – i ett annat ljus. Homosocialiteten är i själva verket normativ, påpekar han i en annan text. Den finns i ett medeltida samhälle "characterized by socially acceptable male-male bonding and intimacy that may at times be erotically inflected". Richard E. Zeikowitz, "Befriending the medieval queer: a pedagogy for literature classes", *College English* 65 (2002) s. 71.

36. Sedgwick (1996) s. 63.

Motsägelserna i ett begrepp som homosocialt begär ger en analytisk skärpa när medeltidens politiska relationer mellan män ska studeras. Det gör det lättare för historikern att upptäcka undertexter av antydningar, möjligheter och förslag. Det är också ett begrepp som fångar ett helt kontinuum av manliga relationer. Här ryms förstås djup kärlek och stor ömhet som i ett blodsbrödraskap. Men begär kan också uttryckas i glödande hat och oförsonlig fiendskap. Såväl kärlek som hat för män samman och formar deras relationer. Gränserna är inte alltid så tydliga.

Låt oss ta ytterligare ett exempel ur Erikskrönikan. Om Magnus Birgersson Ladulås sägs att han gärna älskar utländska män och att det väcker starkt missnöje hos svenska stormän. Det tycks främst handla om fördrivna danskar som kungen ger gods i det svenska riket, så att de kan livnära sig under sin exil. Så går det ofta till, konstaterar krönikeförfattaren, när en riddare måste lämna sitt land: han söker sig till en ädel herre och tjänar honom.³⁷ Under medeltiden var det också av största vikt för en kung att ha ett följe av trogna män. Få svenska kungar satt säkra på tronen, och såväl rikets inre som dess yttre säkerhet var beroende av att han fick militärt stöd från mäktiga herrar.³⁸ I Erikskrönikan fokuseras dock på en annan aspekt av de politiska relationerna mellan kungen och hans närmaste män. Här påpekas att Magnus Ladulås utländska riddare ger honom heder och ära när de ställer sig i hans tjänst och att han älskar dem väl och har dem kära.³⁹

Att kungen föredrar utländska män framför svenska väcker starkt missnöje i riket, och det upplevs som särskilt problematiskt att det finns en man som har en alldeles speciell plats i den svenske kungens liv. Skildringen av den danske riddaren Ingemars närhet till Magnus Ladulås visar att medeltidens politiska relationer mellan män var strukturerade kring starka känslor som obrottslig kärlek, intensiv svartsjuka och oförsonligt hat. Herr Ingemar är kungens särskilda favorit, och han omtalas i Erikskrönikan som en stolt riddare, skön och klok.⁴⁰ Krönikans författare menar att Magnus Ladulås har honom "swa kär, for andra riddara

37. *Erikskrönikan*, v. 958–967.

38. Herman Schück konstaterar att detroniseringarna av svenska kungar 1275, 1306, 1318, 1356, 1362 och 1364 avspeglar en politisk struktur som fortfarande var instabil. Herman Schück, "Sweden under the dynasty of the Folkungs", i Knut Helle (red.), *Cambridge history of Scandinavia, 1: prehistory to 1520* (Cambridge 2003) s. 410.

39. *Erikskrönikan*, v. 887 och 966f.

40. *Ibid.*, v. 1040f.

synderlika säär” och att han också ger sin riddare mer än denne kan be om: han ger Ingemar sin släkting Elena till hustru.⁴¹

Som redan konstaterats kan den medeltida elitens äktenskap ses som homosociala handlingar som förenade två eller flera män i livslånga relationer. I Magnus Ladulås fall innebär äktenskapet mellan Ingemar och Elena att han och hans gunstling för alltid är sammanlänkade genom släktskap. Men kvinnans funktion var inte enbart att göra de homosociala banden starkare. Hon behövdes också för att reglera det homosociala begäret. Att placera en kvinna mellan männen var ett sätt att neutralisera den manliga tillgivenheten; det gjorde det möjligt för männen att kanalisera sina starka känslor för varandra genom henne. På så vis skapade den kvinnliga närvaron i mäns homosociala relationer en förvisso fiktiv – men likafullt viktig – gräns mot den sodomitiska synden. Samtidigt fanns det risker med att en kvinna släpptes in i den politiska känslösfären på det här sättet. Det kunde förändra de manliga lojalitetsförhållandena och på sikt äventyra den homosociala gemenskapen.⁴²

Magnus Ladulås nära relation till herr Ingemar gör de svenska stormännen inte bara missnöjda; den väcker hat, skriver Erikskrönikans författare. En grupp stormän klagar inför kungen och beskyller honom för att älska utländska män mer än han älskar dem och att han gör det i avsikt att bli berömd. Männen konfronterar också Ingemar och förklarar för honom att de minsann duger lika mycket till som han gör. De kräver dessutom att få veta av honom varför kungen föredrar en dansk riddare framför dem, och de varnar för konsekvenserna av kungens agerande: något oväntat kommer att ske om inte saker återgår till hur de tidigare var. Ingemar låter sig dock inte skrämmas av stormännens förtäckta hot. Han svarar dem tvärt att de inte har något att vinna på att klaga inför Magnus Ladulås eftersom kungen ”haffuer mik lioff ok kää, fore hwar then man vplenzsker äär”. Därefter konstaterar han att stormännen får vara så arga de vill. Själv hoppas han att deras vrede inte kommer leda någon vart.⁴³

En förklaring till stormännens hat är förstås att Magnus Ladulås favoriserar en dansk riddare och ger honom mer än han kan be om. Det bör

41. *Ibid.*, v. 1000–1011. Citatet är från v. 1002f.

42. C. Stephen Jaeger (1999), s. 82, diskuterar konsekvenserna av att kvinnor under det sena 1000-talet blev delaktiga i den politiska känslöstrukturen. Det innebar, enligt honom, "[an] essential and traumatic change in the amatory customs of the nobility".

43. *Erikskrönikan*, v. 1011–1035. Citatet är från v. 1030f.

dock noteras att männens argumentation helt och hållet förs på ett emotionellt plan. De beklagar sig inte över att Ingemar har fått stora gods och rikedomar utan över att kungen älskar honom mer än han älskar dem. ”Emotionella begreppspar såsom vänskap och kärlek kontra vrede och hat representerade inte bara känslomässiga lägen utan även politiska tillstånd och strategiska instrument”, konstaterar Lars Hermanson i en bok om medeltida vänskap.⁴⁴ Det blir särskilt tydligt i Erikskrönikans skildring av Magnus Ladulås politiska relationer. Att vara den man som kungen älskar högst är i krönikan att vara den man som har makt. I ett samhälle där politiska relationer till stor del var personliga gick det inte särskilja starka känslor från politisk makt och ekonomiskt inflytande. Dessa hängde samman.

Den politiska svartsjukan driver stormännen till handling. Efter att ha rådgjort med varandra dräper de först herr Ingemar och kidnappar sedan Magnus Ladulås svärfar. Kungen reagerar starkt. I en dramatisk scen beskrivs hur Magnus skriver ett brev med vackra ord till stormännen och ber dem komma till platsen där Ingemar dräptes. Någon försoning är dock inte att vänta: kungen tar i stället männen tillfånga och låter halshugga två av dem – till synes som hämnd för dråpet på den danske riddaren.⁴⁵

Begreppet homosocialt begär fångar det politiska spelet vid Magnus Ladulås hov, hans djupa kärlek till herr Ingemar och följderna av deras nära relation. Att döma av Erikskrönikans skildringar var starka känslor drivkraften bakom de svenska stormännens agerande. Man kan naturligtvis hävda att krönikan beskriver ett händelseförlopp som i grunden styrdes av ekonomiska intressen, men det vore att bortse från hur stormännens argumentation är uppbyggd. I Erikskrönikan görs ingen tydlig skillnad mellan ekonomiska och emotionella motiv. De framstår som sammanlänkade.

Heteronormativa praktiker: Magnus Eriksson och den älskade hertigen

Under medeltiden uttrycktes den politiska kärleken ofta i offentliga sammanhang, och det var med ömma ord och kärleksfulla beröringar som mäns samförstånd och tillgivenhet gjordes synlig för omgivningen.⁴⁶ Det faktum att man gärna betygade varandra sin kärlek inför

44. Hermanson (2009) s. 19.

45. *Erikskrönikan*, v. 1036–1093.

46. J. P. Haseldine, "Love, separation and male friendship: words and actions in Saint

åskådare innebar dock inte att känslan saknades, att omfamningen eller kyssen var en tom gest. All ömhet som visades för offentligheten förväntades vara uppriktigt menad. Varje beröring studerades noga av åskådarna och bedömdes för sin äkthet.⁴⁷ Samtidigt fanns en oro för att den politiska kärleken skulle bli för personlig och passionerad. Att kungen öppet visade att han älskade en viss man mer än andra män sågs som ett politiskt problem, och det var särskilt allvarligt om kärleken var så stark att kungen förlorade intresset för sin hustru och övergav det äktenskapliga samlivet. Det fanns gränser för hur intima maktens män fick bli med varandra.

Här kan ett queerteoretiskt perspektiv bidra till att komplicera och kvalificera vår förståelse av politiska relationer under medeltiden. Queer kan närmast beskrivas som en könskritisk position från vilken samhället betraktas eller tolkas. Det som förenar olika queerteoretiska perspektiv är en ovilja att se heterosexualiteten som naturlig och ursprunglig. Den är varken självklar eller nödvändig, även om den gärna utger sig för att vara det. Därför måste den också problematiseras.⁴⁸ Ett queerteoretiskt perspektiv avslöjar såväl luckor som överdrifter i heterosexualitetens historia om sig själv. Det har som mål att identifiera och analysera strategier som utesluter och stigmatiserar sexuella begär, handlingar och relationer mellan människor av samma kön så att samhället framstår som ordnat efter en naturgiven heterosexuell grundsats.⁴⁹

En queer läsning av medeltidens källor avslöjar att politiska maktrelationer formades av samhällets heteronormativa praktiker. Den manliga tillgivenheten reglerades av en äktenskaplig princip som innebar att mannen hade sexuellt umgänge med sin hustru. Den här principen gällde i synnerhet rikets mest publika äktenskap: det mellan kungen och

Anselm's letters to his friend", i D. M. Hadley (red.), *Masculinity in medieval Europe* (London 1999) s. 241.

47. Jaeger (1999) s. 18–20.

48. Annamarie Jagose, *Queer theory: an introduction* (New York 1996) s. 17.

49. En initierad diskussion om olika queerteoretiska perspektiv i medeltidsforskningen finns i Steven F. Kruger, "Queer middle ages", i Noreen Giffney & Michael O'Rourke (red.), *The Ashgate research companion to queer theory* (Farnham 2009) s. 413–434. Även Carolyn Dinshaw diskuterar olika sätt att förhålla sig queer till medeltiden i *Getting medieval: sexualities and communities, pre- and postmodern* (Durham 1999). Se också Allen J. Frantzen, *Before the closet: same-sex love from Beowulf to Angels in America* (Chicago 1998) s. 1–29; Glenn Burger & Steven F. Kruger, "Introduction", i Glenn Burger & Steven F. Kruger (red.), *Queering the middle ages* (Minneapolis 2001) s. xi–xxiii; Michael O'Rourke, "Becoming (queer) medieval", *Medieval feminist forum* 36 (2003) s. 9–14.

drottningen. Det kungliga äktenskapet stod modell för hur samhället skulle organiseras, och kungaparets samliv var symbolen för att man och kvinna levde i fredlig samexistens där kvinnan kärleksfullt underordnade sig mannen.⁵⁰ Varje normavvikelse i kungens äktenskap granskades därför noga, och om han inte ville, kunde eller fick ha sexuell umgänge med sin hustru var det högst bekymmersamt ur politisk synvinkel. Det blev ett hot mot ordningen i samhället.⁵¹

Maktens heteronormativa praktiker blir särskilt tydliga i den politiska kritiken mot den svenske kungen Magnus Eriksson.⁵² I den heliga Birgittas upprorsmanifest från tidigt 1360-tal uppmanas fyra män i det svenska riket att i hemlighet uppsöka kungen och förebrå honom för hans olydnad, vantro och förräderi. Han har det fulaste rykte som en kristen människa kan ha; det ryktas att han har samlag med män. Sannolikt förhåller det sig också så, skriver Birgitta, för kungen älskar män mer än han älskar sin gud, sin hustru och sin egen själ.⁵³ Hennes misstankar om att Magnus Eriksson gjort sig skyldig till sodomi togs senare upp och utvecklades i en pamflett som skrevs efter hans avsättning.⁵⁴ Författaren till *Libellus de Magno Erici rege* är okänd men tros ha tillhört kretsen kring Birgitta, och han ville med sin nidskrift rättfärdiga detroniseringen.⁵⁵ För honom stod det klart att kungens ovilja att ha samlag med sin hustru, Blanka av

50. John Carmi Parsons, "Family, sex, and power: the rhythms of medieval queenship", i dens. (red.), *Medieval queenship* (Stroud 1994) s. 4.

51. Det fanns förvisso medeltida kungar och drottningar som valde att leva tillsammans utan sexuell samvaro. Dyan Elliot konstaterar att sådana äktenskap framför allt står att finna under tidig medeltid och att uppgifterna om makarnas kyskhet i flera fall tycks ha tillkommit efter deras död med syftet att understryka kungens eller drottningens helgonlighet. Dyan Elliott, *Spiritual marriage: sexual abstinence in medieval wedlock* (Princeton 1993) s. 94–131 och 266–296.

52. Henric Bagerius & Christine Ekholst, "En olydig sodomit: om Magnus Eriksson och det heteronormativa regentskapet", *Scandia* 73:2 (2007) s. 7–38.

53. Bertil Högman (red.), *Heliga Birgittas originaltexter* (Uppsala 1951) s. 81.

54. Av pamfletten framgår att Magnus Eriksson satt fängslad. Den är med andra ord skriven efter slaget vid Gata i mars 1365 och före hans frigivning sommaren 1371. Om dateringen, se Salomon Kraft, "En pamflett mot Magnus Eriksson i dess idépolitiska och litterära miljö", *Historisk tidskrift* 47 (1927) s. 4; Ingvar Andersson, *Källstudier till Sveriges historia 1230–1436: inhemska berättande källor jämte Libellus Magnipolensis* (Lund 1928) s. 152f.

55. Enligt Michael Nordberg råder det inget tvivel om att författaren till *Libellus de Magno Erici rege* är att söka bland Birgittas vänner. Två namn som har nämnts är Petrus från Alvastra, hennes biktfader, och Nicolaus Hermani, ärkedjäkne i Linköping. Michael Nordberg, *I kung Magnus tid: Norden under Magnus Eriksson 1317–1374* (Stockholm 1995) s. 294. Nu senast har Olle Ferm föreslagit att nidskriftens författare var marsken Karl Ulfsson (Sparre av Tofta), förmodligen gift med en släkting till Birgitta. Olle Ferm, *Olaus Petri och Heliga Birgitta: synpunkter på ett nytt sätt att skriva historia i 1500-talets Sverige* (Stockholm 2007) s. 18, not 19.

Namur, påverkade den politiska ordningen i riket och att otuktshandlingarna blev en vändpunkt i Magnus Erikssons regentskap:

Vid samma tid började glädjen förbytas i sorg, eftersom den uttråkade kungen inte ville ha könsumgänge med drottningen. Det gick hon med på en tid, men sedan tog hon tillbaka sitt samtycke, avslöjade sitt missnöje för några av kungens rådgivare och sade att hon hade svårt att uthärda det. Kungen råddes därför att ändra sin inställning. Han svarade drottningen ovänligt att han hellre uthärdade de grymmaste pinor och döden än återgick till det vanliga. På det viset levde kungen och drottningen en tid i ett tillstånd av yttre harmoni och ömsesidig respekt som var brukligt. Men det som doldes i deras hjärtan – till skillnad från det som visades öppet – var känt endast av några få även om många anade sanningen. Efter en tid besegrades kungen genom Djävulens försorg av lustan och gick med på att ha könsumgänge, men då mot naturen och sedvänjan.⁵⁶

I *Libellus de Magno Erics rege* blir kungaparets samliv en politisk fråga. När Magnus under en längre tid inte vill ha samlag med Blanka vänder hon sig till några rådsherrar som förgäves försöker tala honom tillrätta, och när sedan kungen börjar ägna sig åt sexuellt umgänge ”mot naturen och sedvänjan” blir det tydligt att det politiska systemet är i fara. Nu upphöjs de som deltar i utsvävningarna, och så småningom överlämnar kungen makten i riket till en man som han förärar en hertigtitel och älskar mer än sina egna söner. Ingen vågar opponera sig förrän den äldste sonen är vuxen. Han får då hjälp att besegra hertigen och erövra den politiska makten: ”Han svor öppet att han aldrig skulle ge den fördrivne hertigen sin vänskap utan döma honom till en hård död om han fick tag i honom.”⁵⁷

56. ”*Libellus de Magno Erics rege*”, i Claudius Annerstedt (red.), *Scriptores rerum Svecicarum medii ævi*, 3 (Uppsala 1871–1876) s. 14: ”Eodem tempore cepit gaudium verti in dolorem, quia rex attediatus noluit commiseri carnaliter regine, quod ipsa attendens consensit ad tempus. Sed retractans propositum dixit et prodidit aliquibus de consilio regis se male contentari et egre ferre inchoata. Swasum est igitur regi mutare intentum suum, ex quo non placide regine respondit ille se malle penas amarissimas pati et mortem quam mutare animum suum et redire ad consweta. Sic itaque rex et regina chohabitabant ad tempus in honore debito in concordia exteriori solita in reuerencia mutua, sed latencia cordium dissimile apparencium paucis erant nota, licet multi veritatem coniecturarent. Tandem processu temporis procurante dyabolo rex victus voluptate et consentiens cepit exercere actum carnis sed contra vsum nature et consuetudinem.” Översättningen till svenska är författarnas.

57. *Libellus de Magno Erics rege*, s. 14: ”jurans aperte se duci expulso numquam daturum amicitiam, sed morte amara si obtinuerat eum dampnaturum.” Hertigen i nidskriften är med största sannolikhet riddaren Bengt Algotsson som Magnus Eriksson gav stor makt i det svenska riket och lät upphöja till hertig av Halland och Finland.

Händelsernas utveckling i *Libellus de Magno Erici rege* visar hur viktig heteronormativ sexualitet var i politiskt hänseende under senmedeltiden. En kung som inte hade samlag med sin drottning sågs som en förvekligad man. I samtidens ögon var han slak och kraftlös, utan förmåga att styra sitt rike med fast hand och ett lätt byte för män som ville öka sitt politiska inflytande. Sodomins uppfattades som samhällsfarlig eftersom den gav älskaren, ofta en yngre och lågättad man, tillträde till maktens centrum. I en tid när politiska relationer var personliga sågs det intima umgänget med kungens kropp som en väg till inflytande. Kungens närhet till en särskild man blev därmed ett hot mot etablerade maktstrukturer och hierarkier. Älskaren hindrade andra män att få tillgång till kungens person.

På samma sätt såg man politiska konsekvenser av att drottningen inte underordnades sin man sexuellt. I det medeltida samhället var samlaget en maktskapande handling som fastställde en hierarkisk ordning mellan könen, och *Libellus de Magno Erici rege* beskriver hur den ordningen rubbas när makarnas sexuella umgänge upphör.⁵⁸ Drottningen agerar alltmer självständigt sedan kungen vägrat att ha samlag med henne. När Blanka får veta att hennes son har fördrivit Magnus gunstling – som hon också själv älskar – uppsöker hon på eget initiativ danskarnas kung för att förmå honom att ge hertigen sitt stöd. Det väcker misstro i riket: ”Och alla tyckte att det var opassande och misstänkt att drottningen lade sig i sådana riksangelägenheter, medan kungen lugnt stannade i hemmet.”⁵⁹ Drottningen är också beredd att gå längre: sonens politiska framgångar driver henne slutligen att förgifta honom. Med Blankas agerade kunde nidskriftens författare visa på de allvarliga följderna av att Magnus inte längre intresserar sig för sin hustru. Kungens förbjudna begär och handlingar har gjort drottningen oregerlig. Han sitter passiv när hon förhandlar och smider ränker. Kungen är inte längre herre i sitt äktenskap och kan därför inte heller styra sitt rike.

58. Ruth Mazo Karras konstaterar att medeltidens människor uppfattade samlaget som en handling som någon utförde mot någon annan – ofta en man mot en kvinna. Långt fram i tiden ansågs det sexuella umgänget återge en naturlig maktordning, och under medeltiden uttrycktes uppfattningen om aktiva män och passiva kvinnor i allt från medicinska redogörelser till teologiska utläggningar. Ruth Mazo Karras, *Sexuality in medieval Europe: doing unto others* (New York 2005) s. 4. Samlagets könsskapande funktion diskuteras i Bagerius (2009) s. 155–186.

59. *Libellus de Magno Erici rege*, s. 14: ”Et satis videbatur absurdum et suspectum omnibus reginam intromittere se de negociis talibus regni, rege in domo pacifice residente.”

Drottningrollen var komplex och genomgick en förändring under medeltidens gång. Drottningens politiska position försvagades, men hennes symbolvärde ökade. Hon blev ett viktigare komplement till kungen.⁶⁰ Drottningen skulle symbolisera hemmet och hushållet. Hon sågs som själva sinnebild för den goda hustrun som underordnade sig sin man, och hon förväntades vara passiv, lydig och kysk.⁶¹ Samtidigt uppfattades hon fortfarande som en maktfaktor i det politiska spelet vid hovet på grund av sin närhet till kungen.⁶² Det var dessutom inte ovanligt att en drottning under vissa omständigheter kunde utöva den formella makten i riket. Så kunde ske när hennes man drog ut i krig eller om han bedömdes vara otillräckelig. Även som änka och mor till en omyndig kung kunde hon få stort politiskt inflytande.

Blanka av Namur tillhörde dessa drottningar som tidvis hade betydande politisk makt, och vi kan konstatera att författaren till *Libellus de Magno Erici rege* uppenbarligen har velat ge henne ett mindre handlingsutrymme än hon i själva verket hade. Blanka regerade det svenska riket under perioder och innehade stora egendomar som hon själv förvaltade.⁶³ Det tycks med andra ord ha varit accepterat att drottningen deltog i riksstyret och rådde över sina egna förläningar, och det belyser en motsägelse i det politiska systemet. Senmedeltidens maktideologi manifesterade en homosocial ordning där kvinnor var uteslutna, men verklighetens omständigheter krävde ibland att kvinnor utövade substantiell makt. Diskrepansen mellan ideologi och praktik är en av de mest spännande aspekterna av medeltidens könade maktstrukturer.

Den politiska kärlekens logik

Vår avsikt har varit att problematisera politiska relationer under svensk medeltid och visa det fruktbara i att använda genus- och queerteoretiska begrepp när medeltidens politiska historia ska analyseras. Tre käll-

60. J. L. Laynesmith, *The last medieval queens: English queenship 1445–1503* (Oxford 2004) s. 5–9.

61. Joanna L. Chamberlayne, "Crowns and virgins: queenmaking during the wars of the roses", i Katherine J. Lewis, Noël James Menuge & Kim M. Phillips (red.), *Young medieval women* (Stroud 1999) s. 49–54.

62. Pauline Stafford, *Queens, concubines and dowagers: the king's wife in the early middle ages* (London 1983) s. 98.

63. Steinar Imsen, "Late medieval Scandinavian queenship", i Anne J. Duggan (red.), *Queens and queenship in medieval Europe: proceedings of a conference held at King's College, London, April 1995* (Woodbridge 1997) s. 61f. och 67.

exempel har fått belysa samspelet mellan politik, kön och sexualitet, och här framträder ett samhälle där politiska relationer var präglade av två tätt förenade ordningar: en homosocial ordning som höll maktens män samman och en heteronormativ ordning som reglerade den manliga tillgivenheten. Båda dessa förutsatte kvinnlig underordning; det var nödvändigt att elitens kvinnor kunde utnyttjas till att göra mäns relationer till varandra starkare men också till att neutralisera de homosociala begären.

I det medeltida samhället var politisk makt koncentrerad till personer snarare än institutioner. Det innebar att tillträde till en politisk person – och hans kropp – var en väg till makt. Att vara nära och vara älskad av en kung gav inflytande. Men det faktum att politiska relationer hade känslomässiga grunder gjorde dem också instabila. Det homosociala begäret kunde riktas mot någon annan. Det förekom att favoriter byttes ut och att heta känslor plötsligt svalnade. Den politiska kärleken kunde också väcka svartsjuka och hat hos dem som inte älskades lika mycket. De politiska relationerna mellan maktens män blev stabilare om det fanns en kvinna som höll dem samman, och aldrig blev banden så starka som då en man lät en annan gifta sig med hans dotter, hans syster eller någon annan kvinnlig släkting. När väl ett släktskap mellan männen hade upprättats var de mer fria att ge utlopp åt sina känslor för varandra.

Men den politiska kärleken fick inte konkurrera med den äktenskapliga. En kung som valde bort samlivet med sin hustru för att i stället ge sig hän åt sin gunstling orsakade politisk oro. Hans agerande tolkades som att gunstlingen hade gjort sig till herre över honom och därigenom kunde regera riket. Regentskapets heteronormativa praktiker bidrog på så vis till att skapa politisk stabilitet. De iscensatte också samhällets patriarkala system. Samlaget mellan man och kvinna – mellan kung och drottning – sågs som en maktskapande handling. Han som penetrerade visade sin manliga förmåga att agera beslutsamt och handlingskraftigt. Hon som lät sig penetreras accepterade sin kvinnliga lott att hörsamma och respektera hans beslut.

Erickskrönikan och *Libellus de Magno Erici rege* uttrycker båda en maktideologi som på samma gång utesluter kvinnor och kräver deras närvaro. Kvinnlig underordning sågs dock som en självklar utgångspunkt för medeltidens politiska struktur. Omständigheter kunde förvisso leda till att en kvinna inte bara tillfälligt fick den politiska makten

utan också utövade den effektivt under längre perioder. Det fanns alltså en diskrepans mellan maktens ideologi och praktik, och den gjorde kvinnors politiska aktörskap möjligt. Flexibilitet var en av det medeltida patriarkatets styrkor: kvinnor kunde utöva politisk makt när situationen så krävde, men det normala var annars att de hölls på avstånd från det politiska styret.

Political love: homosocial desire and heteronormative practices in medieval Sweden

This article discusses the character of political relationships in the Middle Ages and shows the usefulness of gender and queer theory for analyzing political history. Recent research has expanded on the deeply personal and emotional character of political relations and has depicted them as based on friendship. We argue that the term male homosociality is a more accurate description because it emphasizes that women tended to be excluded from these male relationships. Women were used to bind men together, for example by marriage, but their own political influence was clearly limited. In fact, in order for the homosocial relationships to function women needed to be subordinated.

Strong emotions such as love and jealousy were common between men of power. This homosocial desire needed to be kept in check; women were therefore essential as mediators. Having a woman present, preferably as a wife, made it possible to avoid accusations of sodomy and allowed men to show signs of affection more openly.

The fear of sodomitical sin was, however, always present in late medieval society. Even having a wife could not always save a king from being suspected of same-sex sexual activities. Suspicions of sodomy put the entire political system in jeopardy: by letting himself be seduced by another man the king showed an effeminate side that made him incapable of reigning. Furthermore, since heterosexual intercourse was seen as a symbol of the correct gender order, if the king refused to have sex with his wife it was believed to create chaos. The queen subsequently would become power hungry and too independent.

In this article we argue that medieval political relationships were characterized by homosocial desire and heteronormative practices. The homosocial desire formed the relationship between men of power and bound them together, but the system was structured on compulsory heteronormative practices symbolized primarily by the institution of marriage.

Keywords: Sweden, Middle Ages, political history, rulership, gender, homosocial desire, heteronormative practices, queer theory, *Erikskrönikan*, *Libellus de Magno Erici rege*